

dr hab. prof. US Aleksander Panasiuk

Uniwersytet Szczeciński

Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług

DOŚWIADCZENIA WYDZIAŁU ZARZĄDZANIA I EKONOMIKI USŁUG UNIwersYTETU SZCZECIŃSKIEGO W REFORMOWANIU PROCESU KSZTAŁCENIA

Tradycja

Początki szkolnictwa wyższego na Pomorzu Zachodnim przypadają na rok 1946, kiedy powstała pierwsza uczelnia wyższa w Szczecinie, prowadząca studia w zakresie nauk ekonomicznych. Była to filia poznańskiej Akademii Handlowej. Proces wielu przekształceń organizacyjnych doprowadził do powstania w 1985 roku Wydziału Ekonomicznego, wchodzącego w skład tworzonego wówczas Uniwersytetu Szczecińskiego. Na Wydziale kontynuowane były kierunki kształcenia, które dynamicznie rozwijały się w latach 60. i 70. i które związane były ze specjalizacjami branżowymi. W 1990 roku z Wydziału Ekonomicznego wyodrębniono jako samodzielną jednostkę dydaktyczno – naukową Wydział Transportu i Łączności, który niemal od początku swojej samodzielnej działalności uzyskał pełne prawa akademickie. Wydział przejął tradycyjne kierunki kształcenia w zakresie nauk ekonomicznych związane z transportem, gospodarką morską oraz pocztą i telekomunikacją. W wyniku rozszerzenia oferty dydaktycznej oraz badań naukowych w 1999 roku jednostka przyjęła obecną nazwę, tj. Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług.

Kierunki i specjalności

W początkach lat 90., kiedy wprowadzano obecny kształt kierunków studiów ekonomicznych w Polsce, struktura kształcenia na Wydziale oparta była na kierunku Ekonomia i dwóch specjalnościach: ekonomika i organizacja transportu i ekonomika i organizacja łączności. W roku akademickim 1995/96 Wydział wprowadził do swojej ofert

dydaktycznej kierunek Zarządzanie i Marketing oraz dwie specjalności: zarządzanie finansami w podmiotach gospodarczych oraz zarządzanie i marketing w przedsiębiorstwach łączności. W połowie lat 90. znacząco wzrosła liczba studentów, a tym samym liczba pracowników, zwłaszcza młodszej kadry dydaktycznej. Od 1998 roku Wydział wprowadza do swojej oferty kolejne specjalności studiów. Tym samym niejako pogłębiając tradycyjny układ swojej oferty dydaktycznej, opartej na dwóch kierunkach i w chwili obecnej łącznie ośmiu specjalnościach. Przy czym nazwy specjalności ulegały w ostatnich kilku latach niewielkim korektom. Obecnie kandydatom proponowane są, obok wyżej wymienionych następujące specjalności: turystyka i hotelarstwo, ekonomika i zarządzanie przedsiębiorstwami, finanse i zarządzanie administracją publiczną, marketing.

Zdaniem przeważającej części członków Rady Wydziału, oferta kształcenia na Wydziale powinna być oparta na kierunkach i specjalnościach. Podkreśla to niejako specyfikę Wydziału. Wskazuje na dotychczasowe dokonania badawcze, dydaktyczne i współpracę z praktyką gospodarczą oraz administracją publiczną. Władze Wydziału mają jednak świadomość konieczności uogólnienia swojej oferty dydaktycznej, biorąc pod uwagę zwłaszcza sygnały płynące z rynku pracy. Tylko niկła część absolwentów Wydziału podejmuje pracę w wąsko wyspecjalizowanych zawodach ekonomicznych w: transporcie, spedycji, poczcie, telekomunikacji, turystyce czy administracji publicznej. Ponadto wąska specjalizacja odnosi się bardziej do zawodowych form studiów, a nie uniwersyteckich.

Z drugiej jednak strony, przywiązywanie uwagi do specjalności wskazuje na indywidualizację oferty, kojarzenie Wydziału na rynku edukacyjnym oraz odwołuje się do wspomnianych już uwarunkowań związanych z tradycją Wydziału.

Minima programowe MEN

Podstawą programu studiów na obu kierunkach są minima programowe określone przez MENiS. Mimo, że środowiska ekonomistów mają podzielone zdania na temat słuszności określenia takiego kształtu minimów programowych dla poszczególnych kierunków oraz nazw samych kierunków, program studiów dziennych od roku 1999 uwzględnia wszystkie zalecenia Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (a obecnie MENiS). Na studiach wieczorowych i zaocznych zalecenia MENiS w pełni wprowadzane są od roku akademickiego 2002/03 w zakresie nazw przedmiotów. Wydział nie jest w stanie wywiązać się z nałożonej przez minima liczbie godzin na studiach licencjackich i jednolitych

magisterskich z powodów zarówno finansowych, organizacyjnych jak i lokalowych. Ponadto należy wziąć pod uwagę możliwości studentów, którzy na studiach licencjackich w ciągu sześciu semestrów musieliby wysłuchać ok. 1300 godzin wykładów i ćwiczeń. Spowodowałoby to konieczność organizowania trzydniowych zjazdów nawet trzy razy w miesiącu.

Od roku akademickiego 2003/04 na studiach zaocznych zostaną przywrócone lektoraty języków obcych.

Blok przedmiotów poza minimami MEN

W związku z faktem utrzymywania specjalności, przedmioty z minimów MENiS z reguły ograniczone są do wymiarów godzinowych określonych w minimach. W przypadku studiów dziennych, większa liczba godzin została przypisana lektoratowi z języka obcego biznesu (240 godzin), matematyce, przedmiotom z zakresu prawa. Do tzw. „siatki ogólnej” dla wszystkich specjalności na danym kierunku Wydział wprowadził m.in. naukę o przedsiębiorstwie, finanse przedsiębiorstw, analizę ekonomiczną, integrację europejską, przedmioty fakultatywne oraz seminaria magisterskie. Ponadto ok. 600 godzin przeznaczonych jest na przedmioty dotyczące typowo poszczególnych specjalności.

Zasady naboru

Nabór na pierwszy rok prowadzony jest poprzez egzamin wstępny na studiach dziennych a w przypadku pozostałych form na podstawie konkursu świadectw dojrzałości lub ocen na dyplomie studiów licencjackich. Przywiązanie Wydziału do specjalności skutkuje w zasadach naboru. Zgodnie z corocznymi decyzjami Rady Wydziału, na wszystkie formy studiów nabór dokonywany jest na kierunki, ale z koniecznością deklaracji przez kandydata specjalności. Studentom co prawda umożliwia się zmianę specjalności w trakcie, ale w przypadku masowych prób zmian, przejścia pomiędzy specjalnościami są ograniczane. Taka forma naboru ułatwia prowadzenie na Wydziale polityki kadrowej, ale często niezorientowanym kandydatom utrudnia dokonanie wyboru specjalności w momencie składania podania o przyjęcie na studia.

ECTS

Istotnym momentem w doskonaleniu procesu kształcenia na Wydziale było podjęcie przez władze Uniwersytetu Szczecińskiego a następnie Wydziału w 1998 roku decyzji o wprowadzeniu jako sposobu rozliczeń studentów - Europejskiego Systemu Transferu Punktów Kredytowych. Dzięki tym decyzjom na Wydziale powstał program studiów spełniający wymogi minimum programowych oraz zostały przygotowane pakiety informacyjne ECTS wraz ze szczegółowymi opisami przedmiotów, zasadami zaliczeń oraz obowiązującej literatury. Ponadto dokonano wyceny przedmiotów w formie punktowej.

Punktacja ECTS mimo, że jest narzędziem wykorzystywanym przy rozliczaniu wszystkich studentów na poszczególnych etapach kształcenia, w praktyce służy przy kształtowaniu programów studiów dla mobilnych studentów w ramach programów Socrates/Erasmus i MOST a także stypendiów organizowanych w trybie indywidualnym.

Biorąc pod uwagę fakt, że program studiów zabezpiecza uzyskanie odpowiedniej liczby punktów w semestrze, studenci nie interesują się rzeczywistym znaczeniem punktów ECTS. Należy dodać, że posiadają pełne informacje dotyczące możliwości zaliczania przedmiotów w trybie przewidzianym dla ECTS. Pakiety dostępne są dla studentów zarówno w wersji tradycyjnej jak i elektronicznej na stronie www. Tylko nieliczni studenci wykorzystują możliwości do zdobycia większej liczby punktów w semestrze, przez co kształtują sobie indywidualną ścieżkę dojścia do dyplomu.

Studia jedno- i dwustopniowe

Wydział prowadził dotąd studia w systemie jednostopniowym na studiach dziennych oraz w dwustopniowym na zaocznych i wieczorowych. W połowie lat 90. dokonywano dwukrotnie naboru na studia zawodowe w systemie dziennym. Nie spotkało się to z dużym zainteresowaniem i ostatecznie na dzienne studia zawodowe przekierowywani byli kandydaci, którzy zadali egzamin wstępny na poziomie nie kwalifikującym do podjęcia studiów dziennych magisterskich. Po pierwszym roku studiów wielu studentów rezygnowało z tej formy kształcenia, zdając ponownie egzaminy wstępne, bądź posiadając odpowiednio wysoką średnią za wyniki przenoszeni byli na studia magisterskie. Liczba studentów którzy w pełnym cyklu ukończyli tę formę studiów przy naborze ok. 100 osób kształtowała się na poziomie

dwóch niewielkich grup dziekańskich. Z tej przyczyny Wydział zaprzestał kontynuowania tej formy kształcenia, biorąc pod uwagę zwłaszcza kwestie finansowania tego potoku.

Wprowadzone przez MENiS minima programowe dla kierunków prowadzonych przez Wydział odpowiednio dla studiów zawodowych i magisterskich (a przede wszystkim liczba godzin obligatoryjnych na studiach zawodowych w stosunku do całego programu - 2.200 godzin w ponad 80% jest narzucona w minimach programowych dla studiów zawodowych przy ok. 40% dla pełnych studiów magisterskich), skłoniła władze Wydziału do uruchomienia naborów na magisterskie studia zaoczne i wieczorowe. Dodatkowym utrudnieniem dla jednostki dydaktycznej prowadzącej studia zawodowe jest konieczność organizowania praktyk studenckich. Przy ok. 600 studentach studiów zawodowych na jednym roku studiów możliwość zapewnienia praktyk jest w niewykonalne.

Władze Wydziału stoją na stanowisku, że skoro MENiS nie ułatwia w swoich regulacjach dojścia do standardów zgodnych z Deklaracją Bolońską, to jedynym sposobem dostosowania się do warunków minimów programowych jest przejście do studiów jednostopniowych. Ponadto przy studiach uniwersyteckich praktyki mogą mieć charakter fakultatywny. Taka forma studiów jest także korzystniejsza dla studentów, gdyż w pełnym cyklu przygotowują jedną pracę dającą tytuł zawodowy magistra. Znakomita większość, ponad 90% absolwentów studiów zawodowych, podejmuje studia magisterskie, chociaż w ostatnich dwóch latach wskaźnik ten ma tendencję spadkową.

W ofercie kształcenia pozostawiono także magisterskie studia uzupełniające, głównie dla dotychczasowych absolwentów Wydziału kończących studia licencjackie i innych szkół kształcących wyłącznie na poziomie studiów zawodowych.

Indywidualna ścieżka dojścia do dyplomu. Elastyczny system studiowania

Istotnym elementem kształtowania systemu studiów jest elastyczny system studiowania oraz możliwość indywidualnej ścieżki dojścia do dyplomu. Podstawowym warunkiem jest jednak zrealizowanie przez studenta minimum programowego MENiS dla odpowiedniego kierunku studiów. Problem indywidualizacji procesu kształcenia na Wydziale jest traktowany jako:

- wybór specjalności studiów (ok. 20% godzinowego programu studiów),
- wykłady fakultatywne (ok. 8% godzinowego programu studiów),

- wykład promotora, zbliżający studenta do obszaru zagadnień związanych z tematem pracy magisterskiej (1% godzinowego programu studiów),
- zasady ECTS – uzyskiwanie punktów kredytowych umożliwiających zaliczenie przedmiotów w ramach Wydziału i poza Wydziałem oraz tym samym przyspieszenie terminu ukończenia studiów.

Pierwsze trzy wymienione elementy wynikają z programu studiów, czwarty wymaga indywidualnej aktywności studentów (z której to korzystają niezwykle rzadko). Ponadto należy wskazać, że wykłady fakultatywne można realizować w ramach listy ok. 100 przedmiotów na Wydziale, jak również w ramach otwartej oferty na Uniwersytecie Szczecińskim.

Akredytacja

Wzorem większości wydziałów ekonomicznych i zarządzania polskich uniwersytetów, kierunki prowadzone przez Wydział zostały poddane ocenie przez Zespół Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej. Przygotowania do akredytacji w latach 1998-2003 umożliwiły wypracowanie programów studiów opartych na zasadach określonych przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego i MENiS, doprowadziły do utworzenia wewnętrznego systemu ewaluacji procesu kształcenia. Dzięki poddaniu się akredytacji osiągnięto cel wynikający z dostosowania się do zasad związanych z kształceniem na kierunkach ekonomicznych. Jakość proces kształcenia na Wydziale nie odbiega od innych najbardziej renomowanych uczelni i wydziałów ekonomicznych w Polsce.

Współpraca z zagranicą

Współpraca z innymi ośrodkami akademickimi jest ważnym elementem wewnętrznego procesu kształcenia. Z punktu widzenia programu studiów oraz funkcjonowania zasad ECTS najistotniejszymi elementami są:

- wymiana studentów w ramach programu Socrates/Erasmus z czterema ośrodkami akademickimi (Niemcy, Szwecja i Włochy),
- wykłady w językach obcych, przedmioty zarówno z zakresu minimów programowych jak i głównie wykłady fakultatywne (po średnio pięć przedmiotów w semestrze,

prowadzonych przez pracowników naukowych z Belgii, Holandii, Kanady, Niemiec, Szwecji),

- uruchomienie od roku akademickiego 2003/04 częściowo anglojęzycznego potoku kształcenia (ok. 25% zajęć dydaktycznych będzie prowadzonych w języku angielskim przez profesorów wizytujących jak i pracowników dydaktycznych Wydziału).

Próba podsumowania

Podsumowując dotychczas przedstawione treści wynikające z tematu niniejszego komunikatu, wskazać należy na następujące elementy świadczące o próbach reformowania procesu kształcenia na Wydziale:

- dostosowanie się do minimów programowych MENiS,
- prowadzenie jednolitych studiów magisterskich także w systemach zaocznym i wieczorowym (mając na uwadze niedogodności wynikające z minimów programowych dla zaocznych studiów zawodowych oraz nieudane próby wprowadzenia studiów zawodowych w trybie dziennym),
- wprowadzenie zasad ECTS, umożliwiających elastyczny system kształcenia i indywidualnego dojścia do dyplomu,
- uruchamianie w programie studiów elementów procesu kształcenia w językach obcych,
- rozszerzanie współpracy w ramach programów Socrates/Erasmus i MOST,
- utrzymanie specjalności, ale w najbliższym horyzoncie czasowym kształtowanie ich w obszarze godzin fakultatywnych lub przypisanych w ramach bloku do katedry w której przygotowywana jest przez studenta praca magisterska¹.

Ponadto konkurencja na rynku edukacyjnym szkolnictwa wyższego, która głównie ma miejsce w obszarze studiów ekonomicznych i niektórych specjalności prowadzonych przez Wydział (transport i logistyka, turystyka i hotelarstwo w ramach innych kierunków) doprowadziła do podejmowania działań marketingowych związanych z szerszym otwarciem się na potrzeby przyszłych studentów. W 2001 roku został utworzony Wydziałowy Ośrodek Promocji współpracujący z uczelnianym Biurem Informacyjnym. Zadaniem Ośrodka jest m.in. prowadzenie działań promocyjnych skierowanych do uczniów szkół średnich (spotkania

¹ Przeprowadzona w 2003 roku ankieta wśród studentów Wydziału wskazuje, że ponad 80 % studentów uważa, że specjalności na Wydziale są potrzebne.

w szkołach, imprezy targowe, przygotowanie materiałów informacyjnych oraz inne przedsięwzięcia z udziałem pracowników, studentów i kandydatów na studia). Funkcjonowanie Ośrodka Promocji będzie zapewne jeszcze bardziej przydatne w momencie drastycznego spadku kandydatów na studia wyższe w najbliższych latach.

Reforma kierunków ekonomicznych

Jednym z istotnych problemów związanych z reformą studiów ekonomicznych jest problem wyznaczenia kierunków studiów, uznawanych jako ekonomiczne. Biorąc pod uwagę:

- zakres studiów ekonomicznych prowadzanych aktualnie na Wydziale,
- dyskusję w środowisku ekonomistów dotyczącą zakresu kierunków ekonomicznych,
- zakres badań naukowych w dziedzinie nauk ekonomicznych,
- obowiązujący podział dyscyplin naukowych w instytucjach takich jak: Komitet Badań Naukowych, Centralna Komisja ds. Tytułu i Stopni Naukowych

oraz

- propozycje przedstawiane w referacie programowym na niniejszą konferencję, wydaje się zasadne z punktów widzenia: merytorycznego i interesów Wydziału utworzenie dwóch kierunków ekonomicznych: Ekonomia i Zarządzanie.

Ponadto zasadne byłoby jednak nie ograniczanie możliwości wprowadzania do procesu kształcenia specjalności lub specjalizacji. Daje to bowiem szansę na kształtowanie wizerunku i łatwiejszą identyfikację niektórych ośrodków dydaktyczno – naukowych, które mają uznaną pozycję w pewnych dyscyplinach wiedzy (często o charakterze branżowym). Przy czym moment wyboru specjalności studiów należy ustalić na okres w którym studenci opanowali podstawowy zakres wiedzy ekonomicznej (określony w ramach minimów programowych) i decydują się na wybór promotora reprezentującego określoną dyscyplinę wiedzy z zakresu nauk ekonomicznych i zarządzania oraz/lub odnoszoną ewentualnie do określonej branży gospodarowania.